

Historia Norwegie

En analyse av skriftets prolog

EGIL KRAGGERUD

The author underlines to begin with the importance of Cicero's treatise *Orator* as a model for the dedication in *Historia Norwegie* (*HN*). In his commentary on §7 the present author advocates Fredrik Paasche's suggestion (1924) for identifying the dedicatee as the Franciscan Agnello da Pisa (Agnellus) who was sent on a mission to England in 1224, the apogee of which mission was the founding of a convent and school in Oxford in 1229. If this Agnellus was the dedicatee the date of *HN* is presumably the first half of the 1230s. Alternatively, the date could be as much as ten years earlier if Agnello and the author met each other during Agnello's time in Paris (between 1217 and 1224). The essential point is that Agnello da Pisa would have a motive for imposing a task like the one sketched out in §3. As to *HN* as a historical treatise, the most probable view is that there has been a sequel containing Norway's history after 1015 that has been lost.

I 1850 publiserte P. A. Munch skriftet *Historia Norwegie* (*HN*), som han var kommet over i Skottland.¹ Blant middelalderforskerne på den tid vakte Munchs 'Chronicon' forståelig nok med en gang stor interesse. Ikke minst fascinerte gåtene knyttet til skriftet: Når var det forfattet? Hvem var dets forfatter? Til hvem var det dedisert? Disse spørsmålene har ikke fått noen endelig avklaring. Skriftet røper stor innsikt i Norges geografi og tidligste historie. Men det er forfattet uavhengig av og tilsynelatende uten kjennskap til Theodoricus' *De antiquitate regum Norwagiensium*. Selve manuskriptet har paleografisk latt seg bestemme til ca. 1500 (Chesnutt). Det var vanskelig lesbart med sin skrift og sine abbreviaturer og inneholdt også mange feil. En ny og forbedret² utgave utkom i 1880 i og med Gustav Storms fundamentale

¹ Om manuskriptet se M. Chesnutt i E+M 2003: 28–31, basert på Chesnutt 1985.

² Sophus Bugge publiserte i 1873 en lengre studie «Bemærkninger om den i Skotland fundne latinske Norge Krønike» i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1–49. En rekke senere innspill fra Bugge kom dessuten Storm til gode under utarbeidelsen av utgaven i *MHN*.

Monumenta historica Norvegiæ (MHN). Her trykket Storm først sin egen edisjon av teksten (s. 69–124), dernest en diplomatarisk etterligning av selve manuskriptet (s. 203–228).³ Under utarbeidelsen av MHN hadde Storm originalmanuskriptet til låns via det akademiske kollegium ved universitetet i Christiania, dette takket være imøtekommenhet fra den daværende eier av manuskriptet, George Ramsay, 12th Earl of Dalhousie (1806–1880). I løpet av det 20. årh. har en rekke forskere gitt til beste sitt syn på avfattelsestiden, på forfatterens miljø og ikke minst på adressatens identitet, status og nasjonalitet.⁴

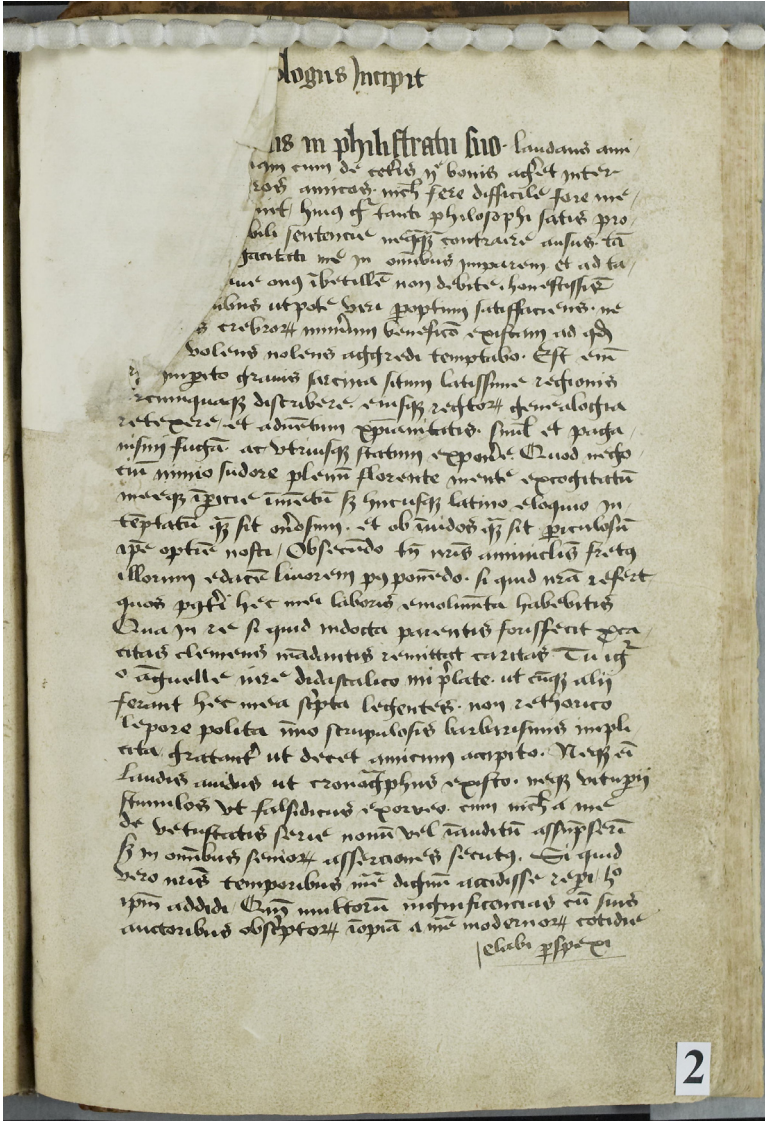
Diskusjonen har i all hovedsak hatt forfatterens prolog som utgangspunkt og sentrum. Prologen i *HN* har, akkurat som i Theodoricus' tilfelle, form av en personlig dedikasjon. Denne er høyst sannsynlig utformet etter at 'verket' forelå ferdig avfattet. Forfatteren kan i sin dedikasjon se tilbake på sitt arbeide som avsluttet, komme med sine kommentarer til det og se det hele både fra sin egen og fra mottagerens synsvinkel. I *HN*s prolog er noen opplysninger for oss eksplisitte nok, andre kan med større eller mindre sannsynlighet hentes ut av analyse og fortolkning. En rask sammenligning med dedikasjonen i Theodoricus' verk⁵ viser likhet med *HN*s prolog⁶ (beskjedenhets-topos, historikeren som tradisjonsformidler), men med en annen vektlegging; forfatteren av *HN* er mer eksplisitt om sitt forhold til adressaten (eng. 'dedicatee'), han ser sitt verk som oppfyllelsen av et mandat og er mer indirekte i henvisninger til kilder. Den moderne fortolker har det imidlertid vanskeligere i og med de usikkerheter som knytter seg til manuskriptets tekst både hva skriften og språket angår. Det skriftmessige som Mortensen har gjennomgått med stor nøyaktighet og detaljrikdom, har vist til fulle den dårlige kvalitet av manuskriptet: skriveren røper mange steder mangelfull forståelse av det han har kopiert. Om dette henger sammen med at han har videreført et dårlig manuskript eller selv er skyld i feilene, er i det enkelte tilfelle vanskelig å avgjøre. I alle fall er den utstrakte bruk av abbreviaturer en iøynefallende side av den moderne utgivers problemer. Abbreviaturene har riktignok i første rekke vært motivert av at skrivematerialet var dyrt og vanskelig å fremskaffe og derfor måtte utnyttes til fulle ved kopiering. I første ark kommer til overmål den usikre tekst i begynnelsen av et antall linjer – og på reverssiden ved slutten av de samme linjer – fordi en stor og åpenbart forseggjort initialbokstav er bevisst fjernet.

³ Manuskriptet ble også fotografert i 3 eksemplarer til Kildeskriftfondets Samlinger i Riksarkivet.

⁴ Ekrem 1998, som også har en nyttig tabellarisk oversikt *op. cit.* s. 88.

⁵ Om denne se Kraggerud 2018: 155–170.

⁶ Omfanget er mindre i *HN*, omtrent 2/3 av Theodoricus' prolog.

Prologen til Historia Norwegie. National Records of Scotland, GD45/31/1, Historia Norwegie, fol. 1r. Foto: National Records of Scotland, Edinburgh.

I årene rundt det siste hundreårsskifte ble det lagt et nytt og enda solidere grunnlag for arbeidet med *HN*. Inger Ekrem arbeidet som postdoktorand ved UiO med utgivelsen av *Historia Norwegie* innen det såkalte *Monumentaprojekt*.⁷ I første omgang publiserte hun en foreløpig studie (Ekrem 1998). Som man kan se av denne tilsynelatende fordringsløse instituttutgivelsen, tar hun stilling til et vidt knippe av problemer.⁸ Tre år etter fulgte Viking Society, London, opp sin serie av utgivelser med Carl Phelpsteads utgave av *HN* (med oversettelse av Devra Kunin), men uten den latinske teksten (Phelpstead 2001). Både Phelpsteads innledning og noter er fullt på høyde med forskningssituasjonen og vil beholde sin nytte som referanseverk. Lars Boje Mortensen besørget ikke bare utgivelsen av alt forarbeid til *HN* fra Inger Ekrems hånd i 2003⁹, men gjorde også fullt ut utgivelsen av tekst og kommentar til sin egen. Her blir alle relevante spørsmål tatt opp med stor grundighet. Man merker seg også det fruktbare faglige samarbeide med prosjektets oversetter Peter Fisher; dette samarbeide er allerede godt synlig i prologens tekst og i kommentaren til den.

I det følgende skal jeg i sær forene utgiverens og kommentatorens arbeide med en ny nærlesning av prologen, setning for setning slik partiet er oppdelt i paragrafer hos E+M 2003.

- I. Først følger nedenfor selve **teksten** i 12 p. Jeg har innført a) skråstreken (/) for å markere manuskriptets linjeskift, b) en høystilt linjeteller for hver tredje linje, c) vinkelparenteser (< >) og kursivskrift angir enten tapt eller restituert tekst.
- II. Den etterfølgende **oversettelsen** er i 12 p. og halvfet skrift.
- III. De innrykkede **kommentarene** fordeler seg på a) tekst og b) tolkning i 11 p.

§1 <Tull>ius in philos<ophie> tra<cta>tu suo laudans ami- / <ci>tiam, cum de ceteris u<it>e bonis ageret, inter/⁽³⁾ <ca>ros amicos nihil fere difficile fore me-/minit.

§1 Tullius som i sin behandling av filosofien priser vennskapet når han drøfter livets øvrige goder, anfører at knapt noe vil være besværlig kjære venner imellom.

⁷ Om dette se Ekrem 1998: 6.

⁸ Se Ekrem 1998 og min egen stillingtagen nedenfor.

⁹ Mortensen gjengir Ekrem 1998 som appendiks under tittelen «Essay On Date and Purpose» i E+M 2003: 155–225.

Tullius: Storm leste ... *tus*, Mortensen har imidlertid ved autopsi bekreftet Lehmanns *i* for *t* (Lehmann 1937: 2), dvs. ... *ius*. Av Ekrems overveielser (Ekrem 1998: 22 ff.) ville dermed hennes *Honorius* være paleografisk mer sannsynlig enn *Solinus*; Phelpstead kom ikke ut over Ekrems resonnement. Men etter mer enn 150 år ble det Mortensens store fortjeneste i 2003 å ha funnet navnet til å fylle skriftets førsteplass. For det kan ikke lenger være rimelig tvil om at forfatteren sikter til M. Tullius Cicero: som vi skal vise med ytterligere argumenter harmonerer navnet med selve meningsinnholdet av første setning. Lengden på navnet er også et moment: ved siden av den tapte initialen synes det bare å være plass til omtrent tre bokstavtegn ved begynnelsen av alle de fem første linjene.

Med navnet Tullius blir med ett slag en stor antikk autoritet sentral i prologen. Vi befinner oss i høymiddelalderen, nær Saxo Grammaticus' generasjon. Det er i og for seg ikke merkeligere at vår forf. kaller Cicero med slektsnavnet Tullius (*nomen gentile*) enn at middelalderens forfattere ofte (og oldtidsforfatterne for den saks skyld) 'omvendt' ofte bruker familienavnet (*cognomen*) 'Naso' istedenfor Ovidius og 'Maro' istedenfor Vergilius/ Virgilius. Både 'Tullius' og 'Maro' forekommer for øvrig i Adam av Bremens prolog (Adam 2000: 162, 9-10).

Så langt tenker man seg at en stor og forseggjort *T* har oppfylt en ganske stor plass i de første linjene av manuskriptet. Jeg har ingen grunn til å tvile i så måte, men nevner for ordens skyld en annen mulighet i fotnoten.¹⁰ Navnet Tullius vitner ytterligere om forf.'s fortrolighet med dette vindu mot tidens høyeste lærdom. Forf. legger an på å vise sine kvalifikasjoner til tross for den beskjedenheter han for øvrig tydelig nok uttrykker. Som det viser seg i løpet av prologen, har han i tankene begge de to store kvalitetene ved Cicero i middelalderens lærde verden: å være den eksepsjonelle lærer i retorikk og den autoritative formidler av antikk filosofi (se *LM s.v. Cicero*).

¹⁰ Til bokstaven *M* som mulig initial: Linje 2 mangler tre bokstaver (*cit*), linje 3 to (*ca*), linje 4 en eller to (*m* el. *mi*), linje 5 to (*ba*) – det kunne tale for en bokstav med noenlunde vertikal høyrestav. Da kunne man følge Ekrem for så vidt som hun (1998: 23) gjengir en del av første ark med en inntegnet *H* (for Honorius) med to vertikale staver som viser godt hvordan denne bokstaven gir bortfall av like mange bokstaver i de fem første linjer. Likevel er Tullius å foretrekke ut fra forf.'s ønske om å vise fortrolighet med Cicero. Navnet forekommer både hos Adam i hans prolog og hos Sven Aggesen i hans *Brevis historia regum Dacie* (Gertz I, 1917–18: 141,4). Hvis *T*-en har hatt en utforming tilsvarende eks. 4 eller 9 i bokstavens overskrift hos Cappelli (2011: 369), forstår man at venstremargen har vært stabilt vertikal i minst fem linjer. Det virker som om lakunen er oppstått fordi en kniv har skåret ut bokstaven ut fra et fast og avrundet objekt lagt oppå arket.

in philistratu: Storm leste *in Philostrato* (Storm 71, cf. Kunin p. 1 i Phelpstead 2000); E+M.'s engelske kollega og språkkonsulent Peter Fisher (se også Ekrem 1998: 26) løste det hele elegant opp som *philosophie tractatu* og ryddet dermed av veien hva som hadde vært en uforståelighet / misforståelse like fra 1850. Det var nemlig ikke mulig å forsvare at det her skulle skjule seg egennavnet Philostratus (evt. som en boktittel), tatt ut av det blå som det var. Den greske sofist fra ca. 200 e.Kr. har heller ikke sagt noe lignende. Fisher så klart at *—tratu*, med den relativt sjeldne 4. deklinasjons *—u* i endelsen, pekte mot substantivet *tractatus*. Han tolket samtidig, også det utvilsomt riktig, det foregående *philis-* som en feil for enten *philie* eller *philos-*; *philie* gir en abbreviatur for *philosophia* i genitiv, foretrukket av E+M. Dette vil jeg kalle både en overbevisende emendasjon og en paleografisk tour de force. Men hva med betydningen? Det oversettes med «i sin filosofiske utredning» (Ekrem 1998: 266), «in his philosophical treatise» (E+M, 51). Ut fra denne oversettelsen mente jeg i 2003 at *in philistratu* heller burde leses som *in philosophico tractatu*, i det *philosophie tractatu* bør bety, slik jeg pekte på senere (Kraggerud 2017: 49–50), 'behandling', 'utøvelse', 'diskusjon', 'fremstilling', en betydning av *tractatus* som allerede er klassisk (OLD s.v. 2 og 3)¹¹; da blir naturlig *philosophie* en obj. gen., «i sin behandling av filosofien» slik som i min oversettelse ovenfor.

ami-citiam ... <ca>ros amicos: vennskapstemaet blir klart nok fremhevet gjennom substantivene 'vennskap' og 'venn' i samme setning. 'Vennskapet' mellom forfatteren (forf.) og adressaten er et bærende tema ikke bare i første §, men i prologen som helhet. Forf. har hentet sin referanse fra åpningen av Ciceros *Orator*. Riktignok er dette skriftet en retorisk avhandling, men i åpningen understreker Cicero ikke bare at talekunsten henger sammen med filosofien (*Orator* § 11), men at den i virkeligheten er en klart underordnet partner. Selv beundrer Cicero Platon både som filosof og som taler, og medgir at han selv er blitt taler først og fremst takket være Platons Akademi. Både ord og emne henter nemlig taleren fra filosofien (§12). Uten filosofisk skolering kan man ikke nå de store høyder som taler (§14) for filosofien hjelper en til å tale inngående om et mangfold av viktige emner, slike som spesifiseres i §16 av

¹¹ F. eks. Cic. *De oratore* 3. 86: *omnes ... artes aliter ab eis tractantur, qui eas ad usum transferunt, aliter ab eis, qui ipsarum artium tractatu delectati nihil in vita sunt aliud acturi*. ("Alle vitenskaper dyrkes jo på en annen måte av dem som appliserer dem på bruk, enn av dem som har sin glede av beskjeftigelsen med selve vitenskapene og ikke har noe annet formål (med dem) i livet.» *Tractare* og vb-substantivet *tractatus* går altså på beskjeftigelsen med vitenskap, det å være opptatt av vitenskap (in casu filosofi); *tractatus* vil ofte si det samme som 'diskusjon', eller litt fritt 'forfatterskap'.

Orator. Taleren (og vi tør vel alt her underforstå historikeren) må kjenne filosofiens tre deler, dialektikken, fysikken og etikken. Det er til skade for talekunsten når opplæring i filosofi skilles fra opplæring i talekunst (§17). Eksempler på personer som har kombinert filosofi og talekunst er ifølge Cicero Perikles, Sokrates (som lærte av Anaxagoras), og ikke minst Demosthenes (som lærte av Platon). Også henvisningen til vennskapstemaet er klart forankret både i fortalen til *Orator* og i Ciceros skrift overhodet. Cicero skylder den langt yngre vennen Brutus å ha oppfordret til skriftet. Dette er så tydelig markert at *Orator* fremstår som svaret på en høyst berettiget bønn fra vennens side.

laudans ami-<ci>tiam cum de ceteris u<it>e bonis ageret: her leses *vite*, ikke *eius* som E+M har. Det ville være uklart hva *eius* skulle vise tilbake til, vennskapet eller filosofien. Dessuten er *vite* bedre i pakt med tolkningen av abbreviaturen som *ve*. Med bisetningen *cum ... ageret* utdypes at *philosophia* i det foregående er et generelt begrep; forf. taler om Cicero som filosofisk forfatter, en side ved Cicero som synes å overstråle hans betydning som taler og retorisk lærer. For filosofen Cicero behandler fremfor alt de store livsspørsmål for middelalderens lærde og hvordan disse verdier er å bedømme. Ett av Ciceros filosofiske skrifter er *De finibus bonorum et malorum* (omtr. «Om det høyeste mål for godt og ondt»). Til denne vide oppfatning av 'visdommen' hører ikke minst også vennskapet (*amicitia*) som et klart synlig og tilstedeværende gode i livet. Begrepet innebærer bevisstheten om at et av de mest berømte og mest populære skrifter av Cicero heter *De amicitia* (evt. *Laelius de amicitia*), en filosofisk dialog som sterkt fremholder vennskapet som et allment livsgode. - *<ca>ros* (med E+M) skjønt *<ve>ros* hos Storm i og for seg kunne støtte seg på denne kombinasjon i *De amicitia*¹², men superlativen *carissimus* karakteriserer Ciceros eget vennskap med Brutus (*Orator* 1.1).

inter/ <ca>ros amicos nihil fere difficile fore me-/ <m>init: her har forskningen konstatert at dette ikke ligner på noe utsagn i Ciceros *De amicitia*. Mortensen peker imidlertid riktig på at tanken reflekterer *Orator* 33 *sed nihil difficile amanti puto*.¹³ Cicero bruker både verbet *amare* og *diligere* (1.1) i omtalen av vennsforholdet til Brutus i sitt skrift. Cicero bestrider altså at noe (i og for seg stort, krevende eller tungt tema) kan være vanskelig for ham på grunn av dette vennskapet selv om han like før har understreket at det arbeide/ emne (*opus*) han vil forsøke, i det hele er stort og besværlig. Dette mer håndgripelige

¹² Cf. *De amicitia* 22, 32, 58, 59, 64, 91, 23, 54, 80.

¹³ Mortensen peker også på at *nihil difficile amanti* går igjen som et av middelalderens mange fyndord (Walter nr. 16630a).

‘sitat’ kommer langt ute i *Orator* og viser at vår forf. er fortrolig med det hele. *Orator* har en lang innledning før skriftet kommer til hovedsaken (fra §43 av). Etter å ha behandlet forholdet mellom retorikk og filosofi og gjort filosofien til den overordnede ars (omtr. ‘åndsvirksomhet’) i §§1–19, kommer et innskudd om de tre stilnivåer i retorikken (§§20–32). I § 33 knytter han igjen an til §§ 1–19 og tar sats på ny: Brutus står bak som inspirator til det store og besværlige emne han skal behandle. Med adjektivet *difficilis* knyttes det en forbindelse til selve åpningen av *Orator* der Cicero nevner dilemmaet med Brutus’ anmodning: «Jeg var lenge og sterkt i tvil om hva som ville være vanskeligst og tyngst, enten å si nei til din gjentatte bønn om samme ting eller å virkeliggjøre det du anmodet om» (*Utrum difficilium aut maius¹⁴ esset negare tibi saepius idem roganti an efficere id quod rogares, diu multumque dubitavi* 1.1.). Litt lenger nede i samme § gjentas adj. *difficilis*, koblet med adj. *durus*; det dreier seg om den vanskelige suksess med et ‘så stort emne’ (*tanta res*). Også *maius* gjentas. Det første avsnittet stiller dermed opp en dobbelt vanskelighet: det krevende emne og den personlige vanskelighet som gir seg av vennskapet med forslagsstilleren. Når Cicero da er nådd til en ny ansats i §33, ser vi at det er skjedd en avklaring, ikke at emnet fortøner seg som mindre vanskelig – det er fortsatt som før *magnum opus omnino et arduum* for Cicero –, men selve vennskapet har overvunnet betenkeligheten: dermed den paradoksale konklusjon: intet er lenger vanskelig i lys av dette vennskap. Vi legger til slutt merke til at vår forf. ikke vil ta munnen riktig så full: han føyer til *ferè* til *nihil* (‘nesten ingenting).

E+M har dernest §2 på denne måten (fulgt av det tilhørende kritiske apparat):

Huius igitur tanti philosophi satis pro[ba]bili sentencie nequaquam contraire ausus, tam[etsi] tali sa[gacitati] me in omnibus imparem et ad ta[le] et tam gr[ave] onus imbecillum noui, debite honestissimis [adhortaci]onibus utpote uiri peroptimi satisfaciens, ne [ingratu]s crebrorum munerum beneficio existam, ad quod [posco]r, uolens nolens aggredi temptabo.

probabili *Munch* | tametsi tali sagacitati *Kraggerud* : tā [.....]gacitati A : tam sagacitati *Munch* : tam preclare sagacitati *Bugge 1873* : tantae enim sagacitati *Storm* | tale et tam graue *Storm* : tam graue *Munch* | noui *Storm* : non A | adhortacionibus *Storm* : precibus *Munch* | ingratus *Bugge* | beneficio A : beneficiis *Storm* | poscor *Storm* : prouocor *Bugge*

¹⁴ *Magnus* er her temmelig synonymt med *difficilis* (se *OLD s.v. magnus* 10).

Nedenfor har vi hva jeg selv er blitt stående ved. Som man ser, innebærer den nye tekstetableringen en korreksjon av mitt tidligere forslag (se det krit. app. ovenfor).

§2 Huius igitur tanti philosophi satis pro-/ <ba>bili sententie nequaquam contraire ausus tali/⁽⁶⁾ <sa>gacitati me in omnibus imparem et ad tam/ <gr>ave onus imbecillem noui. <Sed> debite honestissimis/ <hortati>onibus utpote uiri peroptimi satisfaciens, ne/⁽⁹⁾ <ingratu>s crebrorum munerum beneficio existam, ad quod/ <rogo>r, uolens nolens aggredi temptabo.

§2 Jeg som følgelig ikke på noen måte våger å gå imot denne store filosoffs ganske overbevisende mening, vet at jeg i alt står under en slik skarpsindighet og er kraftløs overfor en så svær oppgave. <Men> på skyldig vis vil jeg, med eller mot min vilje, forsøke å gripe an det jeg anmodes om idet jeg imøtekommer de høyst ærefulle oppfordringer fra en utmerket mann for ikke å fremstå som utakknemlig over de hyppige gunstbevisninger.

Når §2 er blitt så lang her, skyldes det altså at man hittil har lest dette som én setning (Storm, E+M). Det er temmelig klart at skriveren ikke har funnet ut av den syntaktiske strukturen: Storm leste et punktum etter *ausus*; det styrende verb (*noui*) ble tatt av skriveren som *non*; jeg mener at en adversativ konjunksjon er falt ut etter *noui*. Storm finner det her nødvendig å ty til den sjeldne utvei å oversette sin syntaktiske lesning: «da jeg ikke vover at opponere mod en rigtig Udtalelse af en saa stor Filosof – thi jeg ved mig en saa stor Skarpsindighed i alt underlegen og udygtig til et saadant og saa vanskeligt Arbeide (som at kritisere den) – saa tilfredsstillter jeg, som det sømmer sig, de hædrende Opfordringer af en udmerket Mand og vil, for ikke at være utaknemlig for talrige Velgjerninger, gaa til det Arbeide, hvortil jeg opfordres.» Altså: de to substantiver *sagacitas* ('Skarpsindighed') og *onus* går begge på Cicero. Da ser vi med engang at forf. svarer til Cicero, adressaten til Brutus, m.a.o. er det en nesten grell asymmetri ved sammenligningen: den roper etter et markant beskjedenhetsuttrykk. Hva gjelder det her? I §1 er oppmerksomheten rettet mot ett utsagn av Cicero fremhevet i hovedsetningens *meminit*, nemlig at «intet vil være vanskelig venner imellom». Det er denne setning forf. ikke våger å motsi. Mens dette utsagn er forståelig i Ciceros munn, virker det i høy grad som hybris i forf.'s munn: nemlig at et emne, uansett vanskelighetsgrad, ikke vil være vanskelig på bakgrunn av vennskapet med oppdragsgiveren. *Grave onus* reflekterer Ciceros nye ansats i *Orator* 33 (se ovenfor). Der er det tale om et *arduum opus*, forf. varierer med

det nærmest synonyme *grave onus*. Dette er misforstått av Storm som «et saa vanskelige Arbeide som at kritisere den» Nei, det arbeide som Cicero påtar seg for å imøtekomme Brutus' pålegg, eller en hvilket som helst tilsvarende oppgave, vil i vår forf.s tilfelle overstige hans krefter uansett hans vennskap med oppdragsgiveren. Med vår forf. har vi steget ned fra Ciceros olympiske høyder.

Så til detaljene i min lesning:

Jeg tror i dag¹⁵, etter en nærmere betraktning av lakunen etter initialen (se ovenfor), at bare få bokstaver er tapt foran *-gacitati*, færre enn jeg regnet med i 2003 da jeg var med og påvirket tekstvalget. Antar vi fortsatt i linje 6 med bortfall av to, høyst tre bokstaver, er det knapt plass til mer enn <sa> foran *gacitati*. Linje 5 ender med *tā* som man normalt ville ha lest som *tam*; *tan*<*tae*> (Storms lesning) overbeviser heller ikke, det ville bety en gjentakelse av *tantus*, setningens sikre tredje ord (der ordet skrives ut). *Tali* er mitt valg; ifølge Cappelli er *t* med strek over brukt for *talīs* i det 15. årh. Jeg har også overveiet *tamen*/ <*eius sa*> («likevel hans klokskap»). Partisippet *ausus* får uansett en konsessiv nyanse: «skjønt jeg ikke våger etc., så vet jeg at etc.»

6–7: Adam av Bremens unnskyldning om egen utilstrekkelighet overfor den vanskelige oppgave (*valde arduum et viribus meis impar onus*, Adam, 160, 21) reflekteres i to ledd hos vår forf. Vi venter *sed* foran *debite*, som jeg har valgt å sette til i min tekst, men asyndeton er ikke helt utelukket for man kan muligens betrakte det stivnede *volens nolens* ('villende'-'ikke villende', cf. eng. 'willy-nilly', dvs. 'med eller mot min vilje', 'men uansett') som en erstatning for den manglende adversative konjunksjon i begynnelsen.

Linje 8 har noen flere tapte bokstaver i begynnelsen enn de foregående linjene. Det bortskårne parti smalner riktignok av her, men skriveren synes å ha etablert normal venstremarg med denne linjen: jeg foretrekker dog det kortere <*hortati*>*onibus* fremfor det lengre *adhortationibus* (E+M, Storm). Begge ord forekommer i Ciceros filosofiske skrifter, *adhortatio* én gang, *hortatio* tre, deriblant i *Orator* 66¹⁶.

Til linje 9 har jeg ikke noe alternativ til Bugges forslag *ingratus*. Tvert imot, hele setningen, inklusive *ingratus*, gjenspeiler åpningssetningen i Adams prolog: [...] *sedulo operam dedi, ne [...] tanti muneris beneficio ingratus existerem* («jeg an-

¹⁵ I 2003 leste jeg §2 som én setning, f.ø. i likhet med Storm som etter *ausus* innførte en hovedsetning (*tantae enim ... <noui>* som innskudd mellom tankestreker.

¹⁶ F.ø. i en interessant § hos Cicero der historikerens stil sammenlignes med talerens: riktignok gjelder det også for historieskriveren å fremstille noe elegant (*ornate*), men sistnevntes fremstilling (*narratio*) er *tracta* ('langtspunnen') og *fluens* ('jevntflytende') når det f. eks. gjelder topografiske beskrivelser og slagskildringer.

strengte meg med omhu for ikke å fremstå som utakknemlig over en så stor gaves velgjerning» Adam, 160, 5–6); den syntaktiske konstruksjonen er ikke standard: *beneficio* ville man ved første blick ta som en dativ, men i så fall ville en person være mer naturlig. Men formen skal helst oppfattes som en årsaks-ablativ: «p.g.a. de hyppige gavers velgjerning.» Meningen er likevel klar nok: forf. føler seg forpliktet til å ja si til oppdraget på grunn av de gaver (også immaterielle får vi tro) som han har mottatt. Dette vitner om et lengre og, i en eller annen forstand, nært forhold mellom forfatter og adressat. - Vi merker i §2 hele tiden innflytelsen fra modellen i *Orator*: forf. er forpliktet av sitt vennskap og de vennsksbevis (gaver) han ofte har erfart, til å si ja enda så krevende oppgaven er og enda så utilstrekkelig han kjenner seg. På denne bakgrunn har jeg derfor i linje 10 skrevet <rogo>r, istedenfor <posco>r (E+M, Storm) slik jeg alt har anbefalt (Kraggerud 2017, 49): *rogare* står i samme betydning både i *Orator* 1.1 («be om» med *idem* som obj.) og 1.2 (med 'to objekter', se Eitrem §69), siste gang ved siden av verbet *aggredi* som vår forf. bruker like etter.¹⁷ Ciceros *conari* (med subst. *opus*) varierer han med *temptare* + inf. (OLD s.v. 7b).

Temptabo («jeg vil forsøke») gir inntrykk av at det foreliggende verk er et kommende prosjekt. Først i §2 i sin *Orator* vender Cicero seg fra overveielser i preteritum til et blick på prosjektet som noe forestående – og dermed tilpasser han seg sin lesers (eller adressaten Brutus') situasjon i lesende stund: *Quod quoniam me saepius rogas, aggrediar [futurum] non tam perficiendi spe quam experiendi voluntate* («Siden du ber meg så ofte om dette, vil jeg ta fatt, ikke så meget i håp om å fullende det som av lyst til å prøve»).

§3 Est enim/ <mibi> imperito grauis sarcina situm latissime regionis/⁽¹²⁾ <ci>rcumquaque describere eiusque rectorum genealogiam/ retexere et aduentum christianitatis simul et paga-/nismi fugam ac utriusque statum exponere.

§3 Det er pålagt en uerfaren mann en tung bøl, nemlig å beskrive et på alle kanter vidstrakt områdes geografi og nøste opp genealogien for dets herskere og gjøre rede for kristendommens komme og samtidig for hedendommens forsvinning og situasjonen for hver av dem.

¹⁷ Forf. konstruerer ikke *aggredi* transitivt som Cicero på *Orator*-stedet, men med *ad* som f.ø. også er klassisk, se OLD s.v. *aggredior* 4 (a).

Med Munch og Storm har jeg gjeninnført *describere* for *discrere* (E+M) fordi jeg ikke kan tenke meg at vår forf. har avveket fra den ortografiske normal i tiden.

Denne §3 er den sentrale i prologen. Her blir ‘mandatet’¹⁸ presentert i tredelt form. Det er betegnende at Theodoricus’ *De antiquitate regum Norwagensium* (ARN) ikke har et tilsvarende parti. I hans tilfelle har det, tilsynelatende og reelt, ikke vært noen direkte kommunikasjon fra den norske kirkes overhode, erkebiskop Øystein, til den norske historiker. I HN’s tilfelle har vi derimot en direkte kommunikasjon; den blir bare mer og mer tydelig og nær fra paragraf til paragraf: I §1 gjøres det ennå ikke eksplisitt at det er et venns-kapsforhold mellom adressat og forf. Cicero blir i det perspektiv en stedfor-treder. I §2 fremhever forf. at han er ujevnbyrdig med Ciceros kløkt på alle områder. Hvis man ikke vil hevde at prologen har inneholdt noe forut for den nåværende begynnelse, vil jeg si at ordet *sagacitas* (‘skarpsindighet’) viser til Cicero som kvalitetsforskjellig fra forf.s; *onus*, derimot, tar utgangspunkt i at skriftet *Orator er arduum opus*. Dette lar seg applisere direkte på forf.s situasjon i §3 med *gravis sarcina = grave onus*.

Jeg uttrykker det hele slik man nærmest ville ordlegge seg i dag: 1. Det gjelder å beskrive Norgesveldet geografisk som et helhetlig område («*situm*¹⁹ ... *regionis*»), dvs. primært som område for den verdslige makt, men samtidig vet vi at denne faller sammen med den hele kirkelige jurisdiksjon (etter 1152/53), dernest 2), berette historien om herskerne, dvs. ikke bare kongene, men også jarlene og opphavet for deres stilling (*rectorum genealogiam*), og endelig gjelder det å gjøre rede for kristendommens komme (*adventum*) og hedendommens forsvinning og begges stilling. Dette kan naturlig forstås slik at hedendommens overvinnelse har et sluttspunkt som forf. ikke behøver å bevege seg utover. Vi har ingen grunn til å tvile på at forf. gjengir oppdraget her, om ikke i bokstavelig

¹⁸ Merk variasjonen i forf.’s terminologi i den forbindelse: ved siden av *hortatio* (‘oppfordring’) og *ad (sc. id) quod rogor* i §2; *negotium* ‘oppgave’ i 4; om oppdragsgiveren selv brukes det substantiverte pres. part. *mandans* i §6.

¹⁹ *situm latissime regionis* oversetter Koht (1950) med “læget til eit veidsveimt (sic!?) land», Salvesen oversetter det bare halvt med «et vidstrakt land», Kunin i Phepstead (2001) «the situation of a region so very vast», Fisher og E+M «the full extent of this wideflung region». OCD tar *situs* som substantiv, utvilsomt riktig, som «arrangement, layout; esp. the layout of a region, its geography, cf. Sallust, *Jugurtha* 17.1 [...] *Africae situm paucis exponere* («å redegjøre kort for Afrikas geografi»), Cic. *Tusc.* 1. 45 *totam terram contueri ... eiusque ... situm, formam, circumscriptionem* («å betrakte hele jorden ... samt dens geografi, utseende og omriss»), Pomponius Mela 1. 1 (første ord) *Orbis situm dicere aggredior* («Jeg tar fatt på å omtale jordkretsens geografi»).

detalj, så i hvert fall i de tre hovedtrekkene – og at forf., når han forfatter sin prolog, mener seg å ha fullført det.

Hvordan forholder oppdraget seg til det utførte verk? *Situs* teller i Storms utgave 257 linjer, partiet fra *De ortu regum*, konger og høvdinge er 381 linjer, en forholdsmessighet som vitner om at oppdraget har vært veiledende for forf. Hvordan forholder det seg da med tredje 'tema'? Det lar seg dele opp, og man ser straks det inkommensurable i forholdet: kristendom og hedendom er langt fra like størrelser: kristendommens *adventus* innebærer enten seier eller tap, hedendommens flukt kan ikke tenkes annet enn som endelig. *Status utriusque* innebærer en avslutning der den ene har seiret for godt slik at den annen har forsvunnet. Man kan hevde at i og med Olav Haraldssons landstigning i Norge i 1015 er seieren vunnet. Det varte ikke lenger enn til neste vår at Olav seiret over Svein Håkonson, ladejarlens sønn i sjøslaget ved Nesjar. Den eldre halvbroren Eirik, som jo var den egentlige riksstyrer i Norge mellom 1000 og 1015, hadde i 1015 eller før sluttet seg til Knut den mektige i England og kom aldri tilbake. Kirke- og riksmøtet på Møster (kanskje i 1024) kunne i lys av punkt 3 ha vært ansett som et status-år da hedensk gudsdyrkelse ble uttrykkelig forbudt. Men likevel ender verket litt for abrupt til å være en naturlig slutt når det gjelder hedningenes endelikt. Hvis avslutningen slik den er, er bevisst valgt av forf. vil jeg gjette at skriftets slutt gjenspeiler forf.s ønske om å føre frem til *Passio Olavi*, jf. avslutningen av *HN* «*et cum eo quatuor episcopi, scilicet Grimkellus, Bernardus, Rodulfus, Sigfridus*», som knytter an til den første historiske henvisning i *Passio* «*legatos ad illas gentes misit, precones verbi sui, qui veritatem que est in Christo Iesu, partibus illis predicarent*». Når forf. på den annen side er så utførlig om finnene og deres hedenske kunster i kap. IV, er det for å fremheve for oppdragsgiveren at hedendommen fortsatt, etter kanskje 200 år, ennå ikke er utryddet innenfor den norske stats område.

§4 Quod nego-⁽¹⁵⁾ tium nimio sudore plenum, florente mente excogitatum/ meeque imperitie iniunctum, sed hucusque Latino eloquio in-/temptatum, quam sit onerosum et ob inuidos quam sit periculosum,⁽¹⁸⁾ ipse optime nosti.

16 imētū *A*: iniunctum *Bugge* & *Storm*: immensum *Munch*, *Mortensen*: commendatum *Bugge 1873*: immeritum *Ekrem*

§4 Denne oppgaven som er full av stor anstrengelse, er uttenkt av et fremragende hode og er pålagt min ukyndighet (dvs. meg ukyndige person), men så langt ikke

forsøkt i det latinske språk, om hvilken du utmerket godt vet hvor besværlig den er og hvor risikofylt den er på grunn av folks misunnelse.

Tekstsvanskeligheten her knytter seg til linje 16. At *im-* er *imm-* synes i og for seg rimelig. Siste stavelse er rimeligvis *-tum*. Selv har jeg tenkt på *immeditatum* = *non meditatum* ('ikke overveiet, studert, gjennomtenkt'), antonymt til *excogitatum*. Ekrems forslag *immeritum* ('ufortjent') lar seg høre. Mortensen ble stående ved Munchs *immensum*, men Storms *iniunctum* på grunnlag av Bugges 'second thought' er hva vi venter om vi står litt friere i forhold til en rent paleografisk argumentasjon. - *Mea imperitia* vil si *mibi imperito* (dvs. abstractum pro concreto, cf. Kühner – Stegmann §22, Anm. 5).

De misunnelige eller sjalu motstandere, har ikke nødvendigvis noe hold i virkeligheten. Det er et motiv også i Ciceros *Orator* som sier at den som tar på seg et slikt emne kan ha grunn til å frykte *reprehensionem doctorum atque prudentium* («kritikk fra de lærde og kloke»). Vår forf. holder seg nær Honorius' dedikasjonsbrev (se E+Ms kommentar): *Quod negotium sudore plenum, ipse melius nosti, quam sit laboriosum, quamque periculosum [...], periculosum autem propter invidos qui cuncta que assequi non poterunt, uenenoso dente ut setiger hircus lacerare non omittunt. Enim vero [...] omittens inuidos tabescentes, non me sed seipsos liuido corde corrodentes, ardua aggrediar molimina* (se også følgende §). («Om denne oppgave full av anstrengelse vet du selv godt hvor krevende den er og hvor risikabel [...], risikabel på grunn av de misunnelige som ikke unnlater å rakke ned på alt de ikke kan oppnå akkurat som den raggede geitebuk. Men jeg lar de hendøende misunnere fare, de som med sine sjalu hjerter ikke ergrer meg, men seg selv og vil isteden ta fatt på det store besvær», Honorius, 48). Den direkte forbindelse forf. har med sin oppdragsgiver, kan tenkes å være en kilde til et misunnelig nag fra andre, eller – forsterkende – fremkalt av forf.s unge alder, kanskje forbundet med fortrinn knyttet til posisjon. Temaet fortsetter i neste § (se mine kommentarer der om innflytelsen fra Adam av Bremen).

Slik ble den vanskelige tekst iden følgende §5 utlagt hos Storm i 1880:

Obsecundo tamen nostris amminiculis fretus,⁽¹⁹⁾ illorum edacem livorem postponendo, si quid nostra refert,/ quod uos posterī hęc mei laboris emolumenta habebitis.

⁽²⁰⁾ quod vos Gjessing ap. Storm 1880 : quos A : quod Munch in app.

Storm oversetter slik etter forslag av Bugge: «jeg adlyder, stolende paa de Hjælpekilder, jeg har, idet jeg tilsidesætter Hensynet til Misundelsen, forsaavidt jeg overhovedet lægger noen Vægt paa denne.» Her refererer altså betingelsessetningen *si quod nostra refert* seg til det foregående.

E+M har dette (med Fishers oversettelse og kursivert problemsetning):

§5 Obsecundo tamen nostris amminiculis fretus, illorum edacem liuorem postponendo (si quid nostra refert), quod uos posterii hec mei laboris emolumenta habebitis.

Even so, I shall comply, trusting to such resources as I have, and disregarding the biting malice of those persons, *if they are at all capable of doing me harm*, since you, my successors, will possess these fruits of my labours. [min kursiv]

Hermed følger min tekst, nota bene uten parentes:

§5 Obsecundo tamen nostris amminiculis fretus,⁽¹⁹⁾ illorum edacem liuorem postponendo, si quid nostra refert,/ quod uos posterii hec mei laboris emolumenta habebitis./

§5 Likevel vil jeg i tillit til mine støtter være imøtekommende, idet jeg hever meg over de nevntes bitende sjalusi, så sant det har noen vekt for meg at dere, ettertidens mennesker, vil eie dette som utbytte av mitt strev.

Som man altså ser, er det stor usikkerhet knyttet til tolkningen av *si quid nostra refert*. Det er etter min oppfatning vesentlig at man ser at betingelsessetningen er av den forsikrende typen: *si* (*Ordb.* 2 c), *quid* er subj., *nostra* er abl. (cf. Eitrem §85.2).

²⁰: vår forf.'s apostrofe av *posterii* ('dere etterkommere') gjenspeiler Adams behov for å overdra til etterkommerne (*posteris tradere*) minneverdige opplysninger.

Tanken på de mulige kritikere og motstandere av forf.'s prosjekt har tydelig hentet næring også fra Adam av Bremens prolog: Adam ytret som sin overbevisning at han visste at han ville få motstandere som ville hevde at det han skrev var oppdiktet (*ficta*) og usant (*falsa*): *scio tamen aliquos [...] aduersarios mihi non defuturos* (Adam, 162, 7f.). Adam vet at det er svært vanskelig å behage misunnelige personer: *Dificillimum est enim invidis placere* (Adam, 162, 11).

§6 ⁽²¹⁾Qua in re si quid indocta parentis forisfecit proca-/citas, clemens mandantis remittat caritas.

§6 Dersom den lydiges uvitende freidighet har forsyndet seg på noe punkt i denne saken, skal oppdragsgiverens milde kjærlighet tilgi ham dette.

Forisfacere (el. *forefacere*) er middelaldersk juridisk terminologi, se Niermeyer (med mange eksempler om feiltagelser som kan sones med bøter); *procacitas* antyder 'feilen', nemlig 'påtrengenhets', 'mangel på tilbakeholdenhet'. I filosofisk sammenheng og i et historieverk kan begrepet gjengis med 'påståelighet', 'skråsikkerhet'.

§7 Tu igitur,/ o Agnelle, iure didascalico mi prelate, utcumque alii/⁽²⁴⁾ ferant hec mea scripta legentes non rhetorico/ lepore polita, immo scrupulosis barbarismis impli-/cita, gratanter, ut decet amicum, accipito.

⁽²³⁾ Agnelle Munch, Storm, Mortensen : āguelle uel āgnelle A : Augustinelle Ekrem dubitanter

§7 Hvordan andre enn oppfatter mitt skrift når de leser det, så skal altså du, min kjære Agnellus, du som er satt over meg med lærerens rett, motta det med takk som det sømmer seg en venn, om det enn ikke er velpusset med retorisk eleganse, men tvert imot beheftet med steinete barbarismer.

En fint konstruert tilegnelse. Etter at vi i de foregående paragrafer har følt adressatens nærvær i stadig sterkere grad, kommer endelig (som nytt avsnitt i vår tekst!) den direkte tiltale, hvor *igitur* er som en erkjennelse av at den direkte tiltale har latt vente på seg vel lenge. Den syntaktiske konstruksjon av perioden er etter beste klassiske mønster: subjektet aller først i perioden, predikatet til sist. Enda en tredje gang kommer en variant av *benevolentia*-topos: denne gang er frykten for kritikk fra andre neddempet til det selvkritiske nivå som går på stilen (*utcumcumque ... implicita*). Også adressaten trer direkte frem fra sitt mer usynlige nærvær i det foregående. Noe om denne person blir nevnt, helt i overensstemmelse med hva vi kan vente: nemlig at adressaten er en venn (*amicus*).

Men dette er tross alt sekundært i forhold til den nærmeste karakteristikk angitt med *iure didascalico praelate*. E+M's kommentar tar *praelatus* som substantiv «in the ordinary sense of bishop, or perhaps archdean in charge of an episcopal school», mens Fishers oversettelse har «you ... who have been set over

me with a teacher's authority", en oversettelse hvor vi skulle ha hatt *mihi* om det hadde vært et tydelig partisipp. Vi tar det som et vokativisk tiltale.

Hva er så *didascalicus*, adjektivet til *didascalus*? Det greske lånord gir inntrykk av at forf. er skikkelig skolert, at han har besøkt en institusjon på høyt plan, «min overordnede med lærerens rett». Blaise (1975) gir følgende betydninger av substantivet *prelatus* (eller det substantiverte partisipp): «1. prélat, évêque, 2. supérieur, abbé, 3. patron d'une église paroissiale. 4. curé. 5. chef laïc, magistrat, prévot, juge, maire». Ordet har et så rommelig semantisk innhold at bare en uttalt eller implisitt kontekst kan bestemme det nærmere.

āgnelle: heller ikke jeg ser noen annen rimelig tolkning av dette enn Munch, Storm og Mortensen. Det er riktignok påfallende at ordet er skrevet med liten bokstav. Navneformer er ellers i manuskriptet behørig fremhevet med store og tydelige bokstaver, men i dette tilfelle er det som om skriveren har trodd at det dreiet seg om appellativet *agnellus* ('lite lam'), et ord som forekommer som en kjelebetegnelse (hypokoristikon) i Plautus' *Asinaria* (se Hanssen 1950: 121–122); ellers forekommer dette ordet om et 'lite/ kjært lam' bare i glossarer og hos grammatikere (ved siden av andre diminutiver av *agnus*). Som egennavn dukker det opp allerede i det 6. århundre (om en høy embetsmann Agnellus i Cassiodors *Varia* I 15, 2), og siden er navnet utbredt i innskrifter, også som kvinnenavn i formen Agnella. De andre diminutivene av *agnus* (Hanssen 1950: 122) synes ikke å ha vært i bruk som egennavn. Overhodet ser suffikset (*n*)*ellus* ut til å ha hatt en særlig produktiv kraft som diminutiv i middelalderen.

Riktignok er streken over første stavelse kraftigere markerte i manuskriptet enn Storm kunne få det til i sin diplomatriske gjengivelse, men en slik tydeliggjøring er en gjennomgående egenhet ved skriverhånden. Hva ligger det så i utelatesesmarkeringen? Den gjenspeiler med all sannsynlighet gjengs uttale av 'agn' som 'aɣn' (se *Latham's Revised Medieval Latin Word-List*, 1965, 1980 s.v.), altså *agn* som velar nasal (cf. uttalen av norsk *agn*, norrønt *agn* 'lokkemat for fisk'). I Thomas de Ecclestons biografiske skisse av Agnello da Pisa er personen konsekvent omtalt som Angnellus. En grundig behandling av det lydlike fenomen finnes i Stotz III (1996), s. 301ff.

Da er spørsmålet hvem denne *Agnellus* er. Storm identifiserte mannen som den Thomas Agnellus som var erkediakon i den engelske by Wells i annen halvdel av 1100-tallet, kjent bl.a. for et lite latinsk skrift *De morte et sepultura Henrici regis Angliæ junioris*. Det kan godt være at Thomas Agnellus var en fremtredende geistlig i datidens England, men det avgjørende spørsmål i vår sammenheng er: hva kan ha vært vår Agnellus' *motiv* for å gi et slikt krevende

oppdrag? Dette sier Storm ingenting om. Heller ikke de forskere som har gått inn for identifiseringen, har kommet opp med noe motiv for tildelingen av oppgaven: Eugen Mogk (1904), Halvdan Koht (1919-20 og senere), Finnur Jónsson (1923), Paul Lehmann (1937), Asgaut Steinnes (1946-48), Jan de Vries (1967).

England har imidlertid en enda mer fremtredende kandidat som må vurderes i vår sammenheng: franciskaneren Agnellus av Pisa, født i 1194 el. 1195. Så vidt jeg har kunnet se, har bare Fredrik Paasche vurdert denne kandidaten som et seriøst alternativ til Agnellus fra Wells (Paasche 1924: 432).

17 år gammel ble Agnellus vervet i Pisa av Franciscus selv for utbredelsen av dennes *ordo*. Man kan snart kalle Agnellus for den 12-13 år eldre Frans' misjonær. I 1217 ble han sendt til Paris og oppnådde å grunnlegge et kloster der. Etter et opphold i Italia ble han sammen med 8 andre munkere sendt ut til England i 1224; sluttstasjonen i England ble Oxford hvor Agnellus etablerte seg i 1229 med en skole som straks fikk høy status i den unge universitetsby, ikke minst takket være en betydelig teologisk lærer. Agnellus hadde den fromme Henrik III's bevågenhet ved etableringen. Det er her det er rimelig å tenke seg at vår forf. befinner seg. Det er fremfor alt rimelig å tenke seg at den 34 år gamle Agnellus i de nærmeste år etter Frans' død har planlagt å bringe klosterbevegelsen videre ut blant nasjonene. Og med denne mulighet for øye har han sett seg ut en medarbeider som kunne forsyne ham og bevegelsen med den nødvendige kunnskap om Norgesveldet. Dertil hørte et bilde av Norge som land og av de tilliggende deler i vest, av landets herskere og av kristendommens stilling i landet. Dessverre dør Agnellus uventet allerede i 1235-1236, ikke stort mer enn førti år gammel, men vi får tro at vår forf. rakk å oversende ham sitt historieverk, engang i første halvdel av 1230-tallet. Vi kan imidlertid ikke utelukke at oppdraget går tilbake til Agnellus' tid i Paris et tiår tidligere.²⁰ Dette ville i så fall øke sannsynligheten for at forfatteren er en nordmann.

Perioden 1230-1235 blir da vår primære datering av skriftet²¹ og Agnellus av Pisa dets adressat. Om forfatteren selv kan vi ikke vite om han var nordmann,

²⁰ Et godt argument for dateringen er forf.s omtale av jordskjelvet på Island (VIII, 11) som frembragte *montem magnum undis emergentem* som kan ha sammenheng med *Annales reg.* til 1211.

²¹ Ut fra skriftet selv kommer Mortensen til perioden 1150–1175 som den mest sannsynlige datering (E+M s. 23) etter en omhyggelig vurdering av argumentene for *termini ante* og *post* mellom 1150 og 1200. Theodoricus' manglende kjennskap til verket blir imidlertid lettere å forklare når vi daterer verket sent som ovenfor: Forf. av *HN* kan ha sett på sitt arbeide som langt mer omfattende enn Theodoricus' mer begrensede verk om dette har vært kjent for ham slik at forgjengeren kunne neglisjeres i §4.

danske, normanner, tysker eller til og med engelskmann. Han kan ha kommet til England fra Bergen og senere tatt opphold i Norge, enten som abbed eller kannik eller han kan ha vært student. Men det er også tenkelig at han var engelsk og virket innenfor ordenen. Når verket slutter så abrupt som det gjør, er flere forklaringer tenkelige: minst sannsynlig er det at forf. kan ha betraktet sitt arbeide som avsluttet i den korte form det nå har for oss. Et argument ville da være at hedendommen var overvunnet i og med Olavs seier over ladejarlsønnene Svein og Eirik. Forf. har i alle fall kunnet knytte an til Olav Haraldssons vita som del av kulten i Nidaros. Olav hadde jo en sterk stilling som martyrkonge også i engelsk kirkeliv. Men den sannsynligste forklaring er unektelig at historieverkets senere deler ikke er blitt bevart (jf. E + M s. 10). Betegnelsen *Liber primus* foran kap. I blir da å tolke i likhet med inndelingen av Adams verk der delene betegnes som 'bøker' i pakt med antikk språkbruk.

§8 Neque enim⁽²⁷⁾ laudis auidus ut chronographus existo, neque uituperii/ stimulos ut falsidicus exhorreo, cum nihil a me/ de uetustatis serie nouum uel inauditum asumpserim,⁽³⁰⁾ sed in omnibus seniorum assertiones secutus.

§8 På den ene side er jeg nemlig ikke begjærlig etter ros som historieskriver, på den annen gyser jeg ikke for kritikkens brodder som en løgnspreder siden jeg ikke har opptatt noe nytt eller uhørt fra meg av fortidens rekke av hendelser, men i alt har fulgt de eldres påstander.

Her har vi den tydeligste henvisning til Adam av Bremens prolog: *In quo opere talibusque ausis sciant omnes, quod nec laudari cupio ut historicus nec improbari metuo ut falsidicus* («Alle skal vite at jeg i dette arbeide og på slike dristige områder verken begjærer ros som historiker eller er redd for kritikk som løgner» Adam, 162, 19-21). Vår forf. skylder Adam også forsikringen om at han fulgt de eldres påstander: *pleraque omnia seniorum [...] traditione didici* (Adam, 162, 15-16).

§9 Si quid/ uero nostris temporibus memoria dignum accidisse repperi, hoc/ ipse addidi, quoniam multorum magnificentias cum suis⁽³³⁾ auctoribus ob scriptorum inopiam a memoria modernorum cotidie/ elabi perspexi.

§9 Men hvis jeg har funnet noe hendt i vår tid som er verdt å minnes, har jeg av meg selv føyet dette til, ettersom jeg har innsett at mange storartede bedrifter

sammen med deres opphavsmenn daglig glir ut av moderne menneskers minne på grunn av mangel på nedskrevne beretninger.

⁽³¹⁾ *memoria dignum*. Hele §9 synes å gjenspeile Adams svar på spørsmålet i begynnelsen av historieverket om hva han selv kan gjøre for å gjenreise den egne kirkes anseelse. Etter Adams mening kan dette best skje ved å trekke frem kirkens oversette historie og å berette om hva tidligere biskoper har utrettet som er «verdt å minnes» (*dignum memoria*).

Litteratur (i utvalg)

- BLAISE, Albert. 1975. *Dictionnaire Latin – Français des auteurs du moyen-âge*. Corpus Christianorum. Turnhout: Brepols.
- ADAM AV BREMEN, se Trillmich et Buchner 2000.
- CAPPELLI, Adriano. 2011. *Lexicon abbreviaturarum. Dizionario di abbreviature Latine ed Italiane*.⁷, Edizione ampliata e rinnovata da Geymonat, M. e Troncarelli, F. [Manuali Hoepli], Milano: Editore Ulrico Hoepli.
- CHESNUTT, Michael. 1985. "The Dalhousie Manuscript of the *Historia Norvegiae*". In Peter Springborg, Helle Jensen & Jonna Louis-Jensen (red.), *Opuscula VIII*, 54–95. Bibliotheca Arnamagnæana 38. København: Reitzel.
- CICERO, M. T. 1903. *Orator*. Oxford Classical Texts. Oxford: Clarendon.
- CICERO, *Orator*, oversatt til dansk av Jacob Isager. I «M. Tullius Cicero». *Retoriske Skrifter III*, Odense: Odense Universitetsforlag. – En nynorsk oversettelse foreligger ved Hermund Slaattelid. I «Marcus Tullius Cicero», *Retorikk og filosofi*, Oslo 1995: Det Norske Samlaget.
- ECCLESTON, Th. De. 1858. «De adventu fratrum minorum in Angliam». I *Monumenta Franciscana*, Vol. I, *Britannicarum medii ævi scriptores*. London.
- EITREM, Samson. 1996. *Latinsk grammatikk*, 3. utg. Oslo: Aschehoug.
- EKREM, Inger. 1998. *Nytt lys over Historia Norvegie. Mot en løsning i debatten om dens alder?* Bergen: IKRR, Seksjon for gresk, latin og egyptologi.
- E+M: EKREM, Inger & Mortensen, Lars Boje 2003. *Historia Norvegie*. København: Museum Tusulanum Press.
- FLINT, Valerie I. J. 1982. «Honorius Augustodunensis. Imago mundi». I *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age* 49: 7–153.
- GERTZ, M. Cl. 1917-18. *Scriptores minores historiae Danicae medii ævi*, I. København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.

- HANSSSEN, Jens S. Th. 1949. *Omkring Historia Norvegiae*. Avhandlinger utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, II. Hist.-Filos. Kl. 1949, No. 2. Oslo: J. Dybwad.
- . 1950. *Latin Diminutives. A Semantic Study*. Universitetet i Bergen, Årbok 1951. Hist.-antikvarisk rekke. Nr. 1. Bergen: John Grieg.
- HONORIUS, se V. I. J. Flint
- KOHT, Halvdan. 1919-20. «Den fyrste norske nasjonalhistoria». *Edda* 12: 90–118.
- . 1950. *Den eldste Noregs-historia*. Norrøne bokverk 19. Oslo: Det norske samlaget.
- KRAGGERUD, Egil. 2017. «Den norske latinitet – noen spredte tekstkritiske erfaringer». *Renassanceforum* 12: 45–52.
- . 2018. *Theodoricus. De antiquitate regum Norwagiensium. On the Old Norwegian Kings*. Oslo: Novus.
- LEHMANN, Paul. 1937. *Skandinaviens Anteil an der lateinischen Literatur und Wissenschaft des Mittelalters*. 2. Stück. Sitzungsberichte der Bayerischen Akad. d. Wissenschaften. Phil.-hist. Abteilung Jahrgang 1937, H. 7. München.
- LM: *Lexikon des Mittelalters*. I–IX. München/ Zürich, 1977–99.
- MHN: *Monumenta historica Norvegiae. Latinske kildeskrifter til Norges historie i middelalderen*, utg. Gustav Storm. Kristiania.
- MOGK, Eugen. 1904. *Geschichte der norwegisch-isländischen Literatur*². Strassburg: Trübner.
- NIERMEYER, J.F. 1997. *Mediae latinitatis lexicon minus*. Leiden-New York-Köln: Brill.
- OLD: *Oxford Latin Dictionary*, red. P. G. W. Glare. Oxford, 1968–82.
- ORDB.: *Cappelens Latinsk – Norsk ordbok*. Oslo, 1998.
- PHELPSTEAD, Carl 2001. (red.) *A History of Norway and The Passions and Miracles of the Blessed Óláfr*. Translated by Devra Kunin, edited with an introduction and notes by Carl Phelpstead. London: Viking Society for Northern Research, University College London.
- PAASCHE, Frederik. 1924. *Norges og Islands litteratur indtil utgangen av middelalderen*. Norsk Litteraturhistorie, 1. Kristiania: Aschehoug.
- STEINNES, Asgaut, 1946–48. «Ikring *Historia Norvegiae*». *Historisk tidsskrift* 34: 1-61.
- STORM, Gustav, Se MHN.
- STOTZ, Peter. 1996. *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*. Dritter Band. Lautlehre, München: Beck.
- TRILLMICH, Werner et BUCHNER, Rudolf (utg.) 2000. Adam von Bremen, *Gesta Hammaburgensis ecclesiae Pontificum*. I *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, B. XI (Fontes saeculorum noni et undecimi historiam ec-*

- clesiae Hammaburgensis necnon imperii illustrantes*), 135–503. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- VRIES, Jan de. 1967. *Altnordische Literaturgeschichte. Band II: Die Literatur von etwa 1150 bis 1300. Die Spätzeit nach 1300*². Grundriss der germanischen Philologie. Berlin.
- WALTER, Hans 1963–67. *Proverbia sententiaeque Latinitatis medii aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung*, 1–5. Göttingen.

Summary

In editing anew the prologue of *Historia Norwegie* (HN) based on Ekrem – Mortensen’s fundamental edition the author presents a number of textual suggestions for the prologue text, mainly concerning §2 (the complicated syntax in previous editions is now simplified and has become more perspicuous), §4 (Bugge’s second thought *iniunctum* known from Storm’s ed. has been reinstalled), and, most importantly, §5 (changed syntactically in favour of a clearer meaning). Having scrutinized the manuscript sheet and having concluded that the addressee’s name was ‘Angnellus’ (sic) the present author endorses Paasche’s alternative idea that the *prelatus* concerned was Agnello da Pisa († 1235 or 1236) who, as being a Franciscan missionary in Paris and Oxford, had a motive for the mandate defined in §7.

Egil Kraggerud, professor emeritus i klassiske språk, Universitetet i Oslo. E-mail: egil.kraggerud@ifikk.uio.no.